

Krzysztof Kubala

"The victim in international perspective", H. J. Schneider, Berlin — New York 1982 : [recenzja]

Palestra 28/11(323), 72-74

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Na zakończenie pragnę zaznaczyć, że zakres problematyki, rzeczowość argumentów, poprawność stylu i ujęcie redakcyjne czynią z recenzowanej pracy nieocenioną pomoc dla każdego prawnika-cywilisty, a w szczególności praktyka.

Sławomir Dalka

2.

The victim in international perspective pod red. H. J. Schneidera, Berlin — New York, Walter de Gruyter, 1982, s. 507.

Zainteresowanie wiktymologią w Polsce jest bez wątpienia duże. Jednakże znajomość najnowszych kierunków rozwoju tej nauki jest, jak sądzę, niewystarczająca. Poza nieliczną grupą specjalistów utrzymującą kontakt z World Society of Victimology znaczna część autorów prezentuje poglądy uproszczone lub należące już do historii wiktymologii (typowym przykładem jest teza o trwającym sporze wokół pojęcia ofiary, który był m.in. przedmiotem obrad konferencji w Jerozolimie,¹ lecz został chyba definitywnie rozstrzygnięty, skoro nie poświęcono mu uwagi podczas konferencji w Bellagio². Opublikowana pod redakcją prof. Hansa J. Schneidera praca zawiera materiały z III Międzynarodowego Sympozjum Wikty-mologicznego, który odbył się w Münster w 1979 r. Książka ta zasługuje na uwagę z kilku powodów. Po pierwsze, prezentuje aktualny stan dynamicznie rozwijającej się nauki,³ porządkuje dorobek badań empirycznych i wytycza kierunek dalszych poszukiwań. Po drugie, podsumowuje dokonania, ujawnia działania pozorne i nieskuteczne, których nie sposób uniknąć w toku rozwoju każdej nauki. Po trzecie wreszcie, wypełnia wciąż odczuwany w literaturze niedostatek opracowań porównawczych o charakterze międzynarodowym. Z tych względów należy m.zd. przybliżyć polskiemu czytelnikowi jej zawartość, albowiem omówienie treści merytorycznej, nawet w największym skrócie, wykraczałoby poza objętościowe ramy recenzji.

Recenzowana praca składa się z wprowadzenia, wstępu, siedmiu części i zakończenia. Część pierwsza (s. 47—150) zatytułowana „Problemy pojęciowe i zakresy wiktymologii” (Conceptual issues and dimation of victimology) zawiera dziewięć referatów na temat ogólnoteoretycznych problemów wiktymologii. Na ich podstawie rysuje się wyraźnie tendencja do przeprowadzenia trójpodziału zakresu przedmiotowego wiktymologii. Konsekwentny od kilkudziesięciu lat B. Mendelsohn proponuje badania w ramach wiktymologii generalnej (s. 59—64). Powszechnie uznawany zakres wiktymologii zorientowanej na badanie interakcji przestępnych i innych form pokrzywdzenia przejawami patologii społecznej jest

1 Por.: *Victimology — A news focus*, pod red. I. Drapkina i E. Viano, Lexington, Mass. 1974, tom I.

2 Por.: *Victims and society*, pod red. E. Viano, Washington 1976.

3 Materiały z ostatniego kongresu w Tokio (1982 r.) nie ukazały się jeszcze drukiem.

reprezentowany w referatach M. E. Wolfganga (s. 47—58) i E. E. Flynn (s. 96—104). Natomiast wiktymologia penalna, ciesząca się popularnością przede wszystkim w krajach socjalistycznych, jest przedmiotem referatu B. Hołysta (s. 80—86). Należy chyba z zadowoleniem przyjąć nieskuteczność prób unifikacji wiktymologii przez wyznaczenie jej sztywnych granic eksploracji naukowej. Można zatem stwierdzić, że obecnie istnieją „jakby trzy wiktymologie” różniące się paradygmatami ontologicznymi, metodologicznymi i przede wszystkim aksjologicznymi. Okazuje się bowiem, że wraz z rozszerzeniem pola badawczego rośnie ładunek krytyczny i radykalny zawarty w opracowaniach. Wydaje mi się, że właśnie w Münster podział na wiktymologię radykalną, liberalną i konserwatywną (pozytywistyczną) wystąpił tak ostro po raz pierwszy. Cechą charakterystyczną omawianych referatów jest upatrywanie źródła wiktymizacji w: a) państwie i opresjonującym systemie kontroli społecznej (L. Falandysz, s. 105—114), b) niewłaściwym funkcjonowaniu systemu społecznego (M. C. Sengstock i J. Liang, s. 115—127) lub c) przestępczości (B. Hołyst). Osobliwością wiktymologii pozostaje jednak nadal stosunkowo niewielka ilość opracowań ogólnoteoretycznych.

Część druga (s. 151—228) poświęcona jest wyłącznie ocenie wyników i skuteczności sondaży wiktymologicznych (*victimization surveys*). Na szczególną uwagę zasługuje referat dyrektora Criminal Justice Research Center M. J. Hindelanga pt. „Sondaże wiktymizacyjne — teoria i praktyka” (s. 151—165). Piętnastoletnia praktyka autora początkowo w L.E.A.A., a następnie w C.J.R.C. wpłynęła niewątpliwie na charakter tego opracowania, na jego dojrzałość i wysoką wartość analityczną. Na wiele zaś pytań metodologicznych znajdziemy odpowiedź w pracy W. J. Skogana o metodologicznych problemach badania przestępczości (s. 203—208), chociaż w porównaniu z innymi autorami jego publikacja jest przeciętna. Dalej, Hindelang prezentuje kolejne empiryczne weryfikacje tez zawartych w głoszonej już pracy „Victims of personal crimes”,⁴ natomiast Skogan w uproszczony sposób referuje trudności, jakie wystąpiły podczas *victimization surveys* w USA w latach siedemdziesiątych. Natomiast dużą wartość poznawczą zawiera analiza porównawcza badań wiktymizacji w państwach skandynawskich dokonana przez K. Sveriego (s. 209—219). Poza materiałem statystyczno-analitycznym referat ten kończą ciekawe rozważania, które — cytując autora — można zawrzeć w jego pytaniu: „How can we (...) use this new powerful source of information?” (s. 216).⁵

Ofiara w interakcjach przestępnych jest tematem kolejnej, trzeciej części (s. 229—278). Szczególnie interesujące są tam dwa referaty: Y. Delord-Raynala (s. 257—273) i J. W. Tomlina (s. 274—278), które prezentują nowe (radykalne) ujęcie zjawiska wiktymizacji na tle interpretacji spostrzeżeń E. Sutherlanda o przestępczości „białych kołnierzyków”. Ciekawostką, która może zainteresować, jest referat G. Geisa i I. Bunna o czarownicach, natomiast nowością antropologiczną — opracowanie N. K. U. Nkpa o wiktymologii kobiet w Nigerii.

Opracowania zebrane pod wspólnym tytułem „Ofiara w związku przyczynowym i procesie kontroli” (s. 279—344) są przykładem rosnącego wśród wiktymologów zainteresowania nowymi formami aktywności społecznej, jak np. wiktymologiczne spojrzenie na terroryzm (H. J. Schneider, s. 298—304) czy prasę (G. Crozier, s. 319—326). Oczywiście, przeważają prace tradycyjne w najlepszym tego słowa znaczeniu, jak np. H. J. Schneidera o ofiarach zabójstw (s. 305—318) lub

⁴ M. J. Hindelang, M. R. Gottfredson, J. Garofalo: *Victims of personal crimes — An empirical foundation for a theory of personal victimization*, Cambridge, Mass. 1978.

⁵ „W jaki sposób możemy użyć tego nowego potężnego źródła informacji?”

L. Wallera o ofiarach przestępczości w Australii (s. 279—297). Bardzo cenne są propozycje E. A. Ziegenhagena dotyczące strategii kontroli przestępczości zgłoszone w pracy pt.: „Kontrola przestępczości przez regulację zachowania ofiary — dwa modele alternatywne (s. 335—344). Prowadzone na płaszczyźnie normatywnej i socjologicznej rozważania zmiierają do zrównoważenia dominującej roli państwa i państwowych organów kontroli przestępczości przez społeczeństwo, a szczególnie ofiary w ramach tzw. *victim witness programs*⁶.

Ocena praktycznych działań na rzecz pomocy ofiarom przestępczości — część piąta — składa się z jednego referatu ogólnego, którego autorem jest G. Geis (s. 345—357), oraz z trzech opracowań szczegółowych. Z uznaniem uczestników kongresu i zapewne czytelników spotkało się wystąpienie A. S. Regnery'ego, który przedstawił rezultaty prac legislacyjnych w Kongresie USA dotyczących pomocy ofiarom przestępczości (s. 375—380). Także praca L. E. Ledray o społecznych organizacjach pomocy ofiarom zgwałcenia (np. *Woman against rape*) zawiera bardzo interesujące informacje na temat praktycznego wykorzystania wiedzy wiktymologicznej (s. 358—374).

Kolejna, szósta część publikacji podsumowuje dorobek sympozjum w kwestii pozycji i roli ofiary w wymiarze sprawiedliwości. Pięć wystąpień przedstawicieli Kanady, USA, Nigerii, Kenii i Australii prezentuje zróżnicowane funkcje ofiary w sądownictwie tych państw. Godnym odnotowania jest referat J. A. Scutt (s. 423—440) omawiający sytuację prawną żon zgwałconych przez swoich małżonków.

Nowe propozycje w zakresie zapobiegania przestępczości prezentuje część siódma recenzowanej pracy. Na uwagę zasługuje niewątpliwie fakt, że wykraczają one daleko poza tradycyjny obszar zainteresowania nauk penalnych i ogniskują się wokół problemów szeroko rozumianej polityki społecznej, np. budownictwa, urbanistyki i edukacji.

Kończąc powyższe, z natury rzeczy pobieżne wyliczenie najważniejszych kierunków rozwoju wiktymologii, chciałbym zainteresować redakcję periodyków prawniczych wstępem H. J. Schneidera pt. „Obecna sytuacja wiktymologii na świecie”. Wystąpienie prof. Schneidera otwierające obrady sympozjum jest bowiem interesującym i wyczerpującym podsumowaniem dorobku wiktymologii światowej do roku 1979. Autor omawia kolejno źródła historyczne i rozwój wiktymologii, kształtowanie się metodologii badań wiktymologicznych, a następnie opisuje wyniki tych badań (szczególnie *victimization surveys*), konsekwencje wiktymizacji i możliwości jej zapobiegania. Wydanie drukiem w języku polskim wspomnianego wstępu spełniłoby doniosłą rolę w kształtowaniu i utrwalaniu rzetelnych wyobrażeń o współczesnej wiktymologii.

Oczywiście ten krótki przegląd nie był w stanie oddać bogatej treści pracy. Jej podstawową zaletą jest inspirująca próba spojrzenia na niektóre znane zagadnienia od innej strony oraz zaproponowanie nowych problemów czy też wskazanie skuteczniejszych metod badawczych. W sumie recenzowana praca ma bardzo dużą wartość i stanowi kolejny krok w procesie poznania przyczyn i mechanizmów wiktymizacji.

Krzysztof Kubala

⁶ Działalność tego rodzaju podjęta organizacja NOVA (National Organization for Victim Assistance) w 1981 roku.